

УДК: 378.147-322+378.14+378.126

**ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СПЕЦКУРСУ «ПЕДАГОГІЧНА
САМОЕФЕКТИВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ»
У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

*Кремешна Тетяна Іванівна
викладач Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини*

У статті висвітлюється методика та особливості впровадження у процесі фахової підготовки спецкурсу «Педагогічна самоефективність майбутніх учителів музики». Автор розглядає різноманітні форми організації спецкурсу, наводить приклади лекційних та семінарських занять, вправ, ділових ігор.

Ключові слова: педагогічна самоефективність, аутогенні тренування, ділова гра, емоційна усталеність.

В статье рассматривается методика и особенности внедрения спецкурса «Педагогическая самоэффективность будущих учителей музыки» в процессе профессиональной подготовки. Автор рассматривает формы организации спецкурса, приводит примеры лекционных и семинарских занятий, упражнений, деловых игр.

Ключевые слова: педагогическая самоэффективность, аутогенные тренировки, деловая игра, эмоциональная устойчивость.

The methodic and specialties of improving in special course of professional training “The pedagogical self-efficacy of the future teachers of music”. A lot of the different forms of the organization of the special course with making the examples like the practice and theoretic lessons, exercises, role games.

Key-words: pedagogical self-efficacy, self-rating, role games, emotional stability.

Постановка проблеми. Одним із концептуальних положень модернізації вітчизняної системи вищої педагогічної освіти згідно з Болонською декларацією, є необхідність розвитку творчої особистості вчителя, створення умов для підвищення його професійного потенціалу, стимулювання прагнення до ефективної самореалізації.

Час навчання у педагогічному університеті – це час становлення соціальної та професійної зрілості студента, формування його світогляду, переконань, ідеалів. Однак, у цьому віці здатність людини до усвідомленої регуляції своєї поведінки розвинута ще не достатньо. Розшарування суспільства, невпевненість у завтрашньому дні викликає у молодих людей проблеми і складності.

Професійна підготовка майбутніх учителів музики відбувається здебільшого традиційними методами і не завжди забезпечує необхідний рівень їхньої підготовки до діяльності. Здебільшого надається перевага її когнітивному компоненту, не звертаючи належної уваги на розкриття власного потенціалу особистості, як одного з аспектів професійної самореалізації. У зв'язку з цим, постало питання про розвиток у людини механізмів самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції, самоефективності, необхідних для становлення самобутнього професіонала. Так, прагнення до педагогічної самоефективності передбачає зусилля, спрямовані на розвиток професійної компетентності, розкриття свого потенціалу, що веде до подальшого самовдосконалення, спрямовує духовну активність майбутнього вчителя музики на досягнення мети в педагогічній діяльності. Саме тому, проблема формування педагогічної самоефективності студентів – майбутніх учителів музики є актуальною для сучасної педагогіки, теорії і практики навчання та виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема самоефективності й ефективної взаємодії людини з довкіллям виникла у теоріях професійного розвитку особистості, засновником якої став А. Бандура. Свій внесок у досліджувану проблему зробили Н. Бранден, М. Зіммерман, Дж. Роттер, Д. Майєрс, Дж. Мартінес-Понс, Р. Уайт та ін. Учені вважають, що самоефективність є фундаментально важливою якістю, яка впливає на поведінку людини та результативність її діяльності.

Слід зазначити, що в останній час проблема самоефективності зацікавила науковців у різних галузях знань, що свідчить про важливість та актуальність зазначеної дефініції, а саме: педагогіка (В. Латишев, П. Корнієнко, Т. Хорошко, Л. Мальц, А. Федосєєва, В. Солнцева та ін.), психологія (Н. Назаренко, Н. Трофімова,

М. Енесва, Д. Майєрс та ін.), соціальна психологія (О. Опаріна, Т. Вольфовська та ін.), управлінська сфера (Г. Косих, І. Лотова), інформаційні технології (В. Венкатеш), також активно досліджується вплив самоефективності на здоров'я особистості, педагога зокрема (Л. Мірзаянова, Т. Маланьїната ін.).

Мета статті - висвітлити методика та особливості впровадження спецкурсу «Педагогічна самоефективність майбутніх учителів музики» у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу. Важливим аспектом впровадження спецкурсу була активізація у студентів потреби в педагогічній самоефективності, розумінні ними значущості даного конструкта у здійсненні майбутньої професійної діяльності.

Спецкурс вирішував такі завдання: ознайомлення майбутніх учителів музики з поняттям «педагогічна самоефективність», її структурними компонентами; стимулювання позитивного ставлення до педагогічної самоефективності; розвиток професійної компетентності, емоційної усталеності, стимулювання саморефлексії; створення умов для адекватної самооцінки студентів – майбутніх учителів музики.

Курс «Педагогічна самоефективність майбутніх учителів музики» дає студентам можливість простежити умови виникнення самоефективності; усвідомити її роль та значення в педагогічній діяльності; визначити структурні компоненти та вплив на процес ефективного викладання; здобути знання, навички, які необхідні для зазначеного утворення.

Реалізація спецкурсу відбувалася за такими етапами: визначення основного навчального завдання, настанова на необхідність вивчення матеріалу зі спецкурсу; оволодіння студентами необхідними науковими теоретичними знаннями та практичними вміннями й навичками у зв'язку зі змістом програми спецкурсу; аналіз та оцінка досягнутих результатів після проведення спецкурсу.

При розробці змісту спецкурсу ми керувались основними положеннями, згідно з якими навчальний матеріал повинен відображати: наукові підходи (вивчення основних понять, провідних ідей); психологічні особливості студентів (передбачення реакції групи та окремих студентів, їх ставлення до проблеми, що

вивчається); мати логічну послідовність (виділення структуроподібного матеріалу і збереження послідовності у викладанні окремих і загальних питань).

З-поміж дидактичних засобів виокремлюються такі: залучення студентів до пізнавальної діяльності; включення до навчального процесу проблемних ситуацій; використання самостійних робіт творчого характеру.

Так, з метою удосконалення системи теоретичних знань студентів з педагогічної самоефективності було детально розглянуто кожний з її елементів, визначено місце педагогічної самоефективності в професійній діяльності вчителя музики, її значення для ефективного здійснення майбутньої професії. Лекційні заняття організовувались з таких тем: «Виникнення теорії самоефективності, сутність поняття»; «Роль та значення педагогічної самоефективності в професійній діяльності вчителя музики»; «Педагогічна компетентність учителя музики як компонент його професійної самоефективності»; «Здатність до рефлексії – умова ефективної педагогічної діяльності»; «Роль емоційної усталеності в процесі формування педагогічної самоефективності»; «Професійна самосвідомість педагога». Оскільки лекційний курс був підґрунтям в оволодінні педагогічною самоефективністю, особлива увага зверталась на те, щоб студентів зацікавив лекційний матеріал, який був пов'язаний з даним конструктом та усвідомленням його ролі в педагогічній діяльності.

На семінарських заняттях студенти звітували з кожної з запланованих тематик спецкурсу. З метою підвищення ефективності процесу формування педагогічної самоефективності, окрім традиційних, на означених заняттях використовувались нетрадиційні форми роботи, такі, як оргдіалог, семінари з теми «Захист педагогічної ідеї». Ми вважали, що такі види семінарських занять дозволять зацікавити студентів, створити позитивну мотивацію на оволодіння означеним утворенням.

Так, застосований метод оргдіалогу, розроблений у 20-ті роки А. Рівінім, сприяв інтелектуальній взаємодії між студентами, оволодінню ними навчальною й науковою інформацією. Сутність оргдіалогу полягала в тимчасовій роботі діалогічних пар. Цей метод використовувався таким чином: один з учасників розкривав партнеру зміст свого домашнього завдання. Далі відбувалося його

сумісне обговорення, формулювання, редагування та запис спільних думок, що сприяло збагаченню змісту досліджуваної проблеми. Далі своє завдання зачитував другий учасник. Після цього знову відбувалось обговорення, пошук та фіксація головного. Через 8 – 10 хвилин учасники розходилися, щоб донести засвоєне до своїх колег. У новій парі кожен ділився з новим співрозмовником тим, про що дізнався і зрозумів, намагався збагатити головну думку, розвинути її, вислухати, зрозуміти той зміст, який вносить партнер. Через такий самий проміжок часу організовувалися нові пари. Таким чином, до кінця заняття у кожного з студентів відпрацьовувався розгорнутий план доповіді за певною темою. На наступному етапі один студент починав огляд з теми, інші учасники семінару давали власну оцінку прочитаному. При цьому, вони могли заперечувати автору чи доповідачеві.

Семінарські заняття з теми «Захист педагогічної ідеї» сприяли розвитку в студентів потреби знайомитись, обмірковувати та використовувати в своїй навчальній та навчально-професійній діяльності інформацію наукового характеру. Така форма застосовувалась при роботі з теми «Педагогічна компетентність вчителя музики як компонент професійної самоефективності».

Готуючись до семінарського заняття, кожна група студентів, яка організовувалась попередньо, мала завдання вибрати з науково-педагогічної літератури та використовуючи мережу Інтернет інформацію, присвячену професійній компетентності вчителя музики у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях. Опрацьований матеріал оформлювався у тезисному варіанті, пропонувались рекомендовані списки літератури. У ході захисту студенти мали завдання розповісти про сутність цієї ідеї, як вона викладається у статтях, розкрити її позитивні сторони. Після цього доповідачі відстоювали власні позиції, вислуховуючи запитання та зауваження від своїх колег.

Підсумковий аналіз показав, що такі форми роботи сприяли формуванню ціннісного ставлення майбутніх учителів щодо педагогічної самоефективності, набуттю знань, необхідних для досліджуваного конструкту, розвивали впевненість, уміння відстоювати власну думку, самостійність.

Під час реалізації спецкурсу особлива увага приділялась практичним заняттям та самостійній роботі студентів, що дозволяло майбутнім учителям удосконалювати та використовувати на практиці засвоєні знання та уявлення, а також формувати нові вміння, необхідні для оволодіння педагогічною самоефективністю.

Одним із головних факторів впливу на педагогічну самоефективність є емоційна усталеність студентів. Саме тому, на практичних заняттях та в процесі самостійної роботи їм пропонувалось ознайомитись з вправами саморегуляції емоційних станів, оволодіти прийомами подолання негативних емоцій, складання формул самонавіювання, аутогенними тренуваннями.

Згідно досліджень Е. Джекобсона, різноманітному типу емоційного реагування відповідає напруження відповідної групи м'язів. Знімаючи таке напруження, можна вибірково впливати на негативні емоції. Тому з метою розвитку емоційної усталеності, майбутні педагоги озброювались технікою проведення ігор-релаксацій, ціль яких полягала в підготовці тіла та психіки до діяльності, сконцентрованості на своєму внутрішньому світі, вивільненні від надмірного фізичного та емоційного напруження. Базуючись на принципі взаємовпливу фізичного стану та стану нервової системи, ігри-релаксації допомагали студентам набувати внутрішню свободу, стабільність, упевненість у собі.

Для досягнення більшого ефекту, студентам пропонувалося зіставляти прийоми релаксації з прийомами самонавіювання. Як відомо, слово – надзвичайно сильний подразник, який має вплив на динаміку і характер процесів у головному мозку, а через них – на процеси внутрішніх органів та емоційний стан. Згідно І. Павлова, будь-який предмет, явище минулого життєвого досвіду людини пов'язується нервовими зв'язками з конкретними словесними визначеннями. Повторне вживання слова, що визначає даний предмет чи явище, викликає відповідні йому уявлення та стан. У психологічній літературі самонавіювання розглядається як створення настанов, що мають вплив на підсвідомі механізми психіки, твердження, що успіх можливий, виражене від першої особи, в теперішньому часі. Процес самонавіювання студентів полягав у їхній здатності

створити свій власний позитивний образ та постійно його зміцнювати за допомогою слів, що звернені до себе.

Серед критичних ситуацій, для вирішення яких необхідна здатність до психічного самонавіювання, майбутніми вчителями музики виділялись ситуації концертних виступів, проведення уроків на педагогічній практиці, іспитів.

Студентами зазначалось, що налаштуванню на професійний стиль поведінки на уроці, подоланню невпевненості, скутості в спілкуванні з класом, їм допомагали такі формули: «Я спокійний. Я впевнено веду урок. Учні мене слухають. Відчуваю себе на уроці розкуто. Я добре підготовлений до уроку. Я добре проводжу урок. Дітям цікаво. Я впевнений, повен сил. Я добре володію собою. Учні поважають мене, виконують мої вимоги. Мені подобається працювати на уроці. Я – учитель» [5, с. 155].

Виконання студентами психотехнічних ігрових вправ та прийомів самонавіювання сприяло їхній орієнтації у власних психічних станах, здатності до управління ними, допомагало в досягненні адекватної самооцінки.

З метою підвищення рівня педагогічної самоефективності, на практичних заняттях спецкурсу студентам пропонувалось виконати вправи, які допомагають виявити власні позитивні сторони, сприяють підвищенню впевненості у собі. Слід зазначити, що особливо важливо виконувати такі вправи майбутнім учителям із неадекватно заниженою самооцінкою.

Наприклад, під час проведення вправи «Уявіть себе дитиною», студенти налаштовувались на розуміння того, що людина живе з тягарем тих суджень, які вона чула в дитинстві. Основа життєвого сценарію – це те, як нас запрограмували в дитинстві. Учасникам спецкурсу пропонувалось взяти аркуш паперу та зробити на його лівій стороні список того негативного, що їм говорили батьки, вчителі, родичі. Потім з права написати те позитивне, що вони чули від батьків та вчителів. У ході аналізу студенти відмічали, який з цих списків довший, який з них в більшій мірі визначає відношення кожного студента до себе [3, с. 40].

Значне місце у роботі спецкурсу «Педагогічна самоефективність майбутніх учителів музики» відводилося ігровим методам навчання. Відомо, що важлива роль

педагогічних ігор полягає у тому, що вони сприяють створенню значущих для її учасників ситуацій, діяльнісному сприйманню студентами майбутньої професії, на відміну від споглядального. Адже вироблення педагогічної самоефективності значною мірою залежить від набуття студентами професійно-педагогічного досвіду. Провідні представники ігрового методу зазначають, що найкращим досвідом набуття навичок є заміщення досвіду, який дають ділові ігри. Таким чином, здійснення роботи, яка базувалась на грі, дозволяло ввести студентів в ігрове моделювання педагогічних явищ, та у ході гри надавати майбутнім учителям музики нового професійного досвіду. Значущість педагогічних ігор полягає й у тому, що останні є ефективним способом інтенсифікації процесу формування професійної та соціальної (навички взаємодії у педагогічному колективі, навички професійного спілкування) компетентності студентів, їх позитивний ефект у навчанні полягає й у присутності дискусії, обговорення, аналізу дій кожного з учасників.

Як відомо, ділова гра є формою відтворення предметного та соціального змісту майбутньої професійної діяльності спеціаліста, моделювання тих систем відношень, які характерні для цієї діяльності, моделювання професійних проблем, реальних протиріч та ускладнень, які присутні в типових професійних проблемних ситуаціях [6]. Термін «педагогічна гра» передбачає спрямованість гри на педагогічну професію.

Наприклад, завдання однієї з педагогічних ігор полягало у вмінні майбутнього педагога представити себе класу при першій зустрічі, познайомитись з учнями, перевірити наявність учнів у класі, встановити емоційний контакт з дітьми (у ролі дітей виступали самі учасники гри), об'єктивно оцінити ситуацію, при необхідності прийняти правильне рішення. Так, у процесі гри «Консультація педагога для батьків учнів» майбутні вчителі вчилися визначати сутність проблеми, обґрунтовувати необхідні дії для її вирішення, підтримувати гуманістичний характер спілкування з батьками під час консультації. Гра вирішувала ще одне важливе завдання: формування професійної настанови на розуміння педагогічної дійсності та на свою діяльність в ній.

Перед початком гри обумовлювалась актуальність проблеми, правила ігрової взаємодії. З числа учасників гри обиралась експертна група, всі інші студенти були поділені на дві команди. На першому етапі гри кожна з команд готувала запитання, які батьки можуть задати педагогу в ході консультації. При цьому, до кожного запитання пропонувався опис ситуації, характер відносин учня з оточуючими та інша інформація в об'ємі, якою, на думку учасників, може володіти педагог. Дві команди пропонували по 5 запитань.

Експертна група виробляла критерії оцінювання відповідей-рекомендацій: повнота відповіді; аргументованість відповіді; логічність відповіді; практичність відповіді; доступність для розуміння батьками.

Наступний етап гри передбачав виступи однієї команди у ролі батьків, а іншої – педагогів. «Батьками» задавалося запитання, описувалася ситуація, відзначався час, коли «педагоги» готують повну, педагогічно доцільну відповідь-рекомендацію, після чого пропонують її «батькам». У ході «консультації» допускаються додаткові запитання та уточнення (не більше трьох) з боку представників обох команд. Можливі дискусії між «педагогами» та «батьками».

Упродовж цього часу експертною групою аналізувалися та оцінювалися питання та відповіді на основі вироблених критеріїв, а також якість дискусій, що виникли, фіксувалися недоробки та помилки учасників гри.

Слід зазначити, що досвід, набутий у подібного роду іграх, безсумнівно, є важливим для майбутніх учителів, так як у процесі гри відбувається моделювання реальної робочої обстановки, виробляються необхідні професійні навички, набувається позитивний досвід поведінки в подібних умовах, що сприяє професійній самоефективності студентів. Важливим є й те, що студенти, беручи участь в ігровій ситуації, не бояться робити помилки, є вільними в пошуку рішень, а відповідно, перед ними розширюється простір вибору стратегії і тактики педагогічної роботи.

Висновки. Отже, наведені способи організації спецкурсу розвивають важливі індивідуальні характеристики майбутніх педагогів-музикантів, активно сприяють формуванню та зростанню їхньої педагогічної самоефективності, усвідомленню її

цінності. Серед них: адекватна самооцінка професійних якостей, упевненість, воля, активність, самостійність, прагнення до творчої самореалізації у професії учителя музики. Не менш важливим є набуття ефективних поведінкових стратегій під час здійснення професійної діяльності, необхідних знань про педагогічну самоефективність та усвідомлення її ролі в педагогічній праці.

Список використаних джерел:

1. Бандура А. Теория социального научения. // А. Бандура. – СПб.: Евразия, 2000. – 320 с.
2. Елканов С. Б. Профессиональное самовоспитание учителя: Книга для учителя. // С.Б. Елканов. – М.: Просвещение, 1986.– 143с.
3. Гаджиева Н. М., Никитина Н. Н., Кислинская Н. В. Основы самосовершенствования. Тренинг самосознания. // Н. М. Гаджиева, Н. Н. Никитина, Н. В. Кислинская. – Екатеринбург, 1998. – 160 с.
4. Психология. Словарь // Под общ. ред. А. В. Петровского и М. Г. Ярошевского. – М., 1990. – 494 с.
5. Семенова Е. М. Тренинг эмоциональной устойчивости педагога. // Е. Семенова. – Учебное пособие. – М., 2002. – 224 с.
6. Столяренко Л. Д. Основы психологии. 14-е изд. Учебное пособие // Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – 672 с.

The peculiarities of implementation the special course “The pedagogical self-efficacy of the future teachers of music” in the process of the professional training

Kremeshna Tetiana Ivanivna

The teacher of P.G. Tychna

Uman State Pedagogical Training University